

Przezżyłne usunięcie układu stymulującego u chorego po operacyjnym leczeniu przełożenia wielkich pni tętniczych metodą Senninga

Transvenous extraction of pacing system in a patient after Senning operation for transposition of great arteries

Maciej Kempa¹, Marta Piepiorka², Rafał Pawlaczyk³, Szymon Budrejko¹, Joanna Kwiatkowska⁴, Jan Rogowski³, Grzegorz Raczak¹

¹Klinika Kardiologii i Elektroterapii Serca, Gdański Uniwersytet Medyczny, Gdańsk

²Oddział Kardiologii, Szpital Miejski, Gdynia

³Klinika Kardiochirurgii, Gdański Uniwersytet Medyczny, Gdańsk

⁴Klinika Kardiologii Dziecięcej i Wad Wrodzonych Serca, Gdański Uniwersytet Medyczny, Gdańsk

Abstract

We present a case of a 33 year-old patient with transposition of great arteries, treated in the past with Senning operation, who had undergone a DDD pacemaker implantation procedure. The patient was subjected to transcatheter removal of the pacing system due to infection, with a concurrent implantation of a pacemaker with epicardial pacing leads.

Key words: transvenous lead extraction, pacing system, Senning operation

Kardiol Pol 2011; 69, 9: 974–976

WSTĘP

Przełożenie wielkich pni tętniczych jest wrodzoną wadą serca, charakteryzującą się odejściem aorty z morfologicznie prawej komory (RV), natomiast tętnicy płucnej z komory morfologicznie lewej. W efekcie operacji metodą Senninga (stosowanej od lat 60. do 80.) następuje wewnątrzprzedsionkowe przekierowanie napływu krwi, co prowadzi do tego, że RV, anatomicznie przygotowana do pracy w układzie niskociśnieniowym, zostaje włączona w układ wysokociśnieniowy i czynnościowo pełni funkcję komory lewej. Mimo zadowalającego rokowania dotyczącego przeżycia u chorych tych obserwuje się postępujący rozwój niewydolności serca, a także zaburzenia rytmu i przewodzenia, wymagające niekiedy implantacji układu stymulującego [1].

Dane w piśmiennictwie na temat implantacji układów stymulujących drogą przezżylną u pacjentów po operacyjnym leczeniu omawianej wady są ograniczone. Tym bar-

dziej informacje dotyczące zabiegów usuwania stymulatorów są nieliczne. Wynika to zapewne z faktu, że pierwotnie u większości pacjentów implantowano układy nasierdziowe [2].

Rozwój elektroterapii pozwolił na rozpowszechnienie implantacji układów przezżylnych także u osób z nietypową anatomią serca, a co się z tym wiąże — istnieje także rosnąca potrzeba, w przypadku powikłań, wykonywania zabiegów usuwania elektrod wewnątrzsercowych. W ostatnich latach nastąpił znaczący wzrost liczby takich zabiegów. Obecnie w Polsce wykonuje się ok. 300 procedur rocznie w kilku wysoko wyspecjalizowanych ośrodkach. Główne wskazania do przeprowadzenia takiego zabiegu to: odelektrodowe zapalenie wsierdza (17,5%), infekcja łoża stymulatora (32,5%), uszkodzenie elektrod (16,6%) i odzyskanie dostępu żylnego (6,9%) w przypadku konieczności implantacji dodatkowych elektrod [3].

Adres do korespondencji:

lek. Marta Piepiorka, Oddział Kardiologii, Szpital Miejski w Gdyni, ul. Wójta Radtkego 1, 81–348 Gdynia, e-mail: martapiepiorka@hotmail.com

Copyright © Polskie Towarzystwo Kardiologiczne

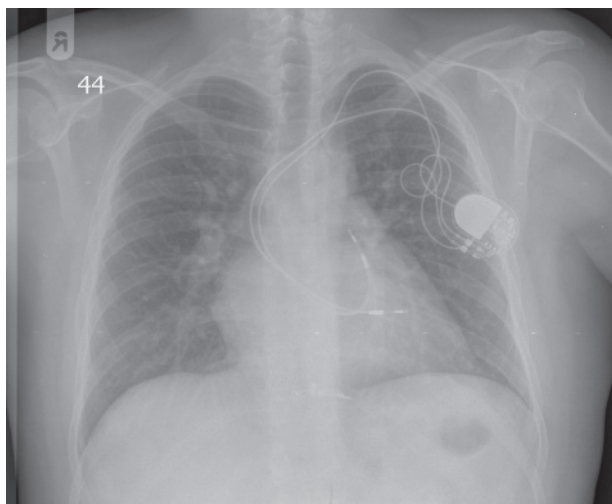
Zabiegi takie coraz częściej wykonuje się też u chorych z wadami serca również po korekcji kardiologicznej. Od zespołu operującego w takim przypadku wymaga się doskonałej znajomości anatomii wady, a także sposobu przeprowadzenia ewentualnej operacji naprawczej.

Do poważnych powikłań zabiegów usunięcia elektrod endokawitarnych drogą przezżylną należą: krwawienia wywołane uszkodzeniem dużych naczyń, tamponada, zator płucny lub powietrzny. Występują one z częstością 2,5–3,5% [3]. Trzeba jednak pamiętać, że u pacjentów o nietypowej anatomii serca, dodatkowo obciążonych przebytą operacją kardiologiczną, ryzyko okołozabiegowe jest większe.

OPIS PRZYPADKU

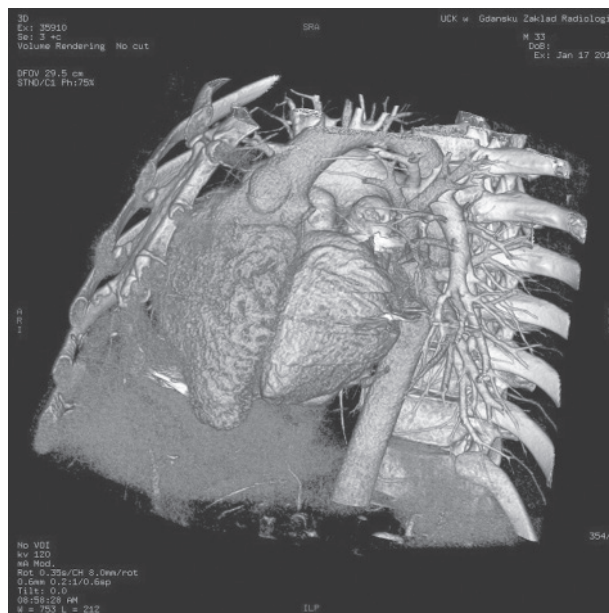
W niniejszej pracy opisano przypadek 33-letniego chorego z przełożeniem wielkich pni tętniczych, leczonego operacyjnie metodą Senninga w 4. roku życia, któremu w 1993 r. implantowano nasierdziowy układ stymulujący typu VVI z powodu niewydolności węzła zatokowego, z rejestrowanymi zahamowaniami zatokowymi trwającymi do 8 s.

W 2000 r. z powodu uszkodzenia elektrody przeprowadzono zabieg wymiany układu na dwujamowy, implantowany drogą przezżylną (z pozostawieniem elektrody nasierdziowej). Elektroda komorowa była wprowadzona przez żyłę odpromieniową wypreparowaną w bruździe mięśnia naramiennego, przedsionkowa natomiast przez żyłę szyjną zewnętrzną. Korpus urządzenia umieszczono typowo w lewej okolicy podobojczykowej (ryc. 1). Po 8 latach z powodu wyczerpania baterii rozrusznik wymieniono. Dwa lata po ostatnim zabiegu pacjent był hospitalizowany w celu miejscowego opracowania łoża stymulatora z powodu odleżyny mającej charakter ścięczenia skóry, bez naruszenia jej ciągłości.

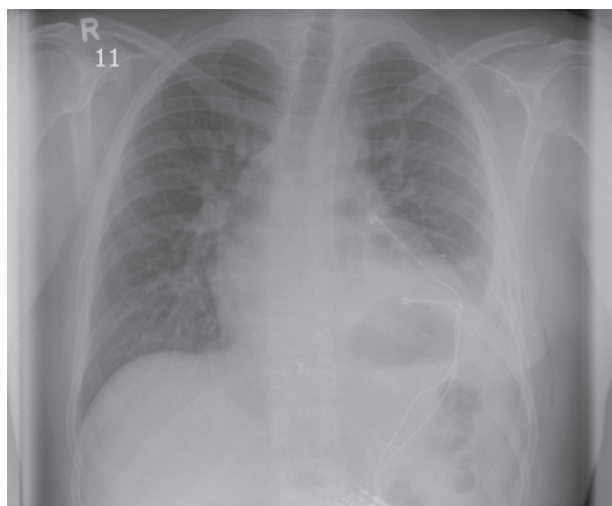

Rycina 1. Zdjęcie RTG klatki piersiowej w projekcji PA przedstawiające układ stymulujący przed zabiegiem jego usunięcia

Na początku 2011 r. pacjenta hospitalizowano ponownie z powodu niewielkiego obrzęku i zaczerwienienia w okolicy łoża stymulatora. Ze względu na stopień skomplikowania anatomii serca po wcześniejszym leczeniu operacyjnym i pełnej stymulatorozależności zdecydowano o próbie leczenia miejscowego. Po otwarciu łoża stymulatora stwierdzono jednak ropną wydzielinę i ewidentne cechy zainfekowania układu. Wobec tego zdecydowano o całkowitym jego usunięciu. Z powodu wysokiego ryzyka nawrotu infekcji i możliwości rozwoju infekcyjnego zapalenia wsierdzia, a także stymulatorozależności pacjenta, zdecydowano o zastąpieniu układu endokawitarnego nasierdziowym. Ponieważ w posiewie z rany wyhodowano *Staphylococcus aureus*, między zabiegami stosowano teikoplaninę zgodnie z antybiogramem. Przed zabiegiem wykonano badanie angio-TK z trójwymiarową rekonstrukcją obrazów w celu oceny aktualnego obrazu anatomicznego serca i ustalenia dojścia operacyjnego (ryc. 2). Obraz TK wskazywał, że lewostronna torakotomia zapewni najlepszy dostęp zarówno do komory niskociśnieniowej, jak i uszka lewego przedsionka (LA). Zabieg przeprowadzono w znieczuleniu ogólnym na kardiologicznej sali operacyjnej wyposażonej w ramię C. Pierwszy etap operacji został wykonany przez kardiologa z dostępu przez lewostronną przednio-boczną torakotomię. Dotarcie do zaplanowanych miejsc implantacji elektrod utrudniała obecność grubej nasierdziowej tkanki tłuszczowej i lite zrosty, praktycznie uniemożliwiające bezpieczne preparowanie okolic uszka LA. Wykluczono więc możliwość zastosowania elektrod epikardialnych naszywanych na ścianę serca. Zarówno na przedsionek, jak

Rycina 2. Rekonstrukcja 3D obrazu anatomicznego serca

Rycina 3. Zdjęcie RTG klatki piersiowej w projekcji PA przedstawiające nasierdziowy układ stymulujący po zabiegu usunięcia układu przezżylnego

i komorę nakręcono dwubiegunowe, steroidowe elektrody wkrętowe (Myodex, St. Jude Medical) dedykowane przez producenta wyłącznie do stymulacji komorowej. Mimo nakręcenia elektrod przez nieodpreparowane osierdzie uzyskano zadowalające parametry sterowania i stymulacji (próg stymulacji na elektrodzie przedsionkowej 2,0 V/0,4 ms, potencjał fali P 1 mV, próg stymulacji na elektrodzie komorowej 2,5 V/0,4 ms, potencjał fali R 5 mV). Takie zastosowanie spowodowało, że wyłącznie środkowa część elektrody (spirala) miała kontakt z mięśniem sercowym. Biegun dodatni był natomiast izolowany przez osierdzie. Wymagało to zaprogramowania zarówno stymulacji, jak i sterowania w trybie jednobiegunowym. Elektrody podłączono do stymulatora DDD (Adapta, Medtronic), który umieszczono w pochewce mięśnia prostego brzucha (ryc. 3). Ranę operacyjną zamknięto typowo. W drugim etapie (wykonanym przez elektrofizjologa) po otwarciu łoży stymulatora usunięto korpus urządzenia i uwolniono elektrody z podwiązek. Elektrode przedsionkową, implantowaną z dostępu przez żyłę szyjną zewnętrzną, usunięto metodą trakcji bezpośredniej z użyciem prowadnika blokującego (Locking Stylet, Cook). Nie stosowano dylatorów, gdyż wymagałoby to wytworzenia kolejnego dojścia naczyniowego w miejscu wprowadzenia elektrody do żyły szyjnej zewnętrznej. Usunięcie elektrody komorowej poza użyciem prowadnika blokującego wymagało zastosowania dylatorów Byrda (Cook). Usunięto tkanki martwicze z łoży, całość przepukano betadyną i zastosowano szwy zbliżeniowe. Sześć godzin po zabiegu do-

szło do mięszonego krwawienia do łoży po układzie stymulującym, wymagającego zaopatrzenia chirurgicznego.

Podczas kolejnych dni hospitalizacji zaobserwowano prawidłowe gojenie się ran pooperacyjnych i redukcję parametrów stanu zapalnego. Kontynuowano leczenie teikoplanią. Pacjent opuścił Klinikę w 8. dobie po zabiegu w stanie ogólnym dobrym. W ambulatoryjnej kontroli miesiąc po zabiegu potwierdzono prawidłowe działanie układu stymulującego z następującymi parametrami: próg stymulacji na elektrodzie przedsionkowej — 2,25 V/0,4 ms, potencjał fali P — brak spontanicznej aktywności elektrycznej w przedsionku, próg stymulacji na elektrodzie komorowej — 4,25 V/0,4 ms, potencjał fali R — 4,5 mV). Wobec wysokich progów stymulacji i przewidywanego krótkiego czasu do wyczerpania baterii stymulatora (ok. 2 lata) pozostaje do rozważenia wykonanie ponownej implantacji układu endokawitarnego w momencie konieczności wymiany obecnego stymulatora.

WNIOSKI

1. Zabezpieczenie rytmu u pacjentów stymulatorozależnych poddawanych zabiegom usunięcia układu stymulującego stanowi istotny problem kliniczny, często wymagający przeprowadzenia zabiegu kardiologicznego.
2. Przy braku możliwości uzyskania bezpośredniego dostępu do pobudliwego mięśnia sercowego z powodu wzrostów osierdziowych jest możliwe zastosowanie wkręcanych elektrod nasierdziowych bezpośrednio na nieodpreparowane osierdzie.
3. Prezentowany przypadek pokazuje, że u pacjentów po operacyjnym leczeniu przełożenia wielkich pni tętniczych metodą Senninga można zarówno wykonać zabieg implantacji układu stymulującego drogą przezżylną, jak i tą samą drogą przeprowadzić zabieg usunięcia tego układu, gdy zachodzi taka potrzeba. Zabiegi te charakteryzują się wysoką skalą trudności i wymagają współpracy zespołu elektrofizjologów i kardiologów.

Konflikt interesów: nie zgłoszono

Piśmiennictwo

1. Kirklin JW, Barratt-Boyes BG. Complete transposition of the great arteries. In: Kirklin JW, Barratt-Boyes BG ed. Cardiac surgery. Churchill Livingstone, New York 1993: 1383–1467.
2. Chakrabarti S, Szantho G, Turner MS, Stuart G, Martin RP. Use of radiofrequency perforation for lead placement in biventricular or conventional endocardial pacing after Mustard or Senning operations for D-transposition of the great arteries. Pacing Clin Electrophysiol, 2009; 32: 1123–1129.
3. Kutarski A, Opolski G. Usuwanie wrośniętych elektrod do stymulacji/defibrylacji serca — zabiegi o najwyższej skali trudności i ryzyka. Problemy szkolenia i logistyka. Kardiol Pol, 2010; 68: 736–742.